

ПЕРЕДУМОВИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ НЕЗАКОННОГО ВИКОРИСТАННЯ З МЕТОЮ ОТРИМАННЯ ПРИБУТКУ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ, БЛАГОДІЙНИХ ПОЖЕРТВ АБО БЕЗОПЛАТНОЇ ДОПОМОГИ

PREREQUISITES FOR THE CRIMINALIZATION OF ILLEGAL USE WITH THE PURPOSE OF OBTAINING A PROFIT OF HUMANITARIAN AID, CHARITABLE DONATIONS OR FREE AID

Котовщиків Р.А., адвокат,

аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін

Інститут права Львівського державного університету внутрішніх справ

Стаття присвячена аналізу передумов та принципів криміналізації незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги у законодавстві України.

Доведено, що процес криміналізації має бути викликаний певними підставами, причинами та умовами до такої криміналізації. З'ясовано, що криміналізація – це встановлення кримінальної відповідальності за те чи інше діяння, закріплення його ознак у кримінальному законі, тобто за вчинення якого, раніше не могла наставати кримінальна відповідальність.

Запропоновано вважати основними в контексті криміналізації діянь такі принципи, як: оцінка діяння з точки зору його суспільної небезпечності; принцип розповсюдженості такого діяння; з'ясування позитивних та негативних наслідків цього діяння; а також принцип своєчасності.

Досліджено, що передумовами криміналізації незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв та безоплатної допомоги слід вважати введення в нашій державі воєнного стану; масштабність незаконного використання з метою отримання прибутку предметів та товарів гуманітарної допомоги, благодійних пожертв та безоплатної допомоги.

Встановлено, що законодавець не повною мірою врахував ті передумови, які викликали процес криміналізації цього діяння під час формулювання тексту кримінально-правової норми ст. 201-2 КК України.

Доведено, що доповнення Кримінального кодексу України статтею 201-2 не доцільно вважати криміналізацією діяння, а лише диференціацією кримінального правопорушення через те, що це кримінальне правопорушення вчинялося та може вчинятися і в мирний час, та до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги» 24 березня 2022 року № 2155-IX такі діяння не залишалися безкарними.

Ключові слова: криміналізація, передумови криміналізації, принципи, гуманітарна допомога, благодійні пожертви, безоплатна допомога.

The article is devoted to the analysis of the prerequisites and principles of criminalization of the illegal use for profit of humanitarian aid, charitable donations or free aid in the legislation of Ukraine.

It is proven that the process of criminalization must be caused by certain grounds, reasons and conditions for such criminalization. It was found that criminalization is the establishment of criminal responsibility for this or that act, the establishment of its features in the criminal law, i.e. for the commission of which criminal responsibility could not be incurred before.

It is proposed to consider such principles as the assessment of the act from the point of view of its social danger to be basic in the context of the criminalization of acts; the principle of prevalence of such an act; clarification of the positive and negative consequences of this act; as well as the principle of timeliness.

It has been investigated that the introduction of martial law in our country should be considered as prerequisites for the criminalization of illegal use for profit of humanitarian aid, charitable donations and free aid; the scale of illegal use for profit of items and goods of humanitarian aid, charitable donations and free aid.

It was established that the legislator did not fully take into account the prerequisites that caused the process of criminalization of this act during the formulation of the text of the criminal law norm of Art. 201-2 of the Criminal Code of Ukraine.

It has been proven that the addition of Article 201-2 of the Criminal Code of Ukraine is not appropriate to consider as a criminalization of an act, but only as a differentiation of a criminal offense, due to the fact that this criminal offense was committed and can be committed in peacetime, and before the entry into force of the Law of Ukraine «On Amending to the Criminal Code of Ukraine regarding responsibility for the illegal use of humanitarian aid» of March 24, 2022 No. 2155-IX, such acts did not go unpunished.

Key words: criminalization, prerequisites for criminalization, principles, humanitarian aid, charitable donations, free aid.

Постановка проблеми. Із запровадженням воєнного стану в Україні та веденням бойових дій на території нашої держави, виникла необхідність у допомозі Збройним Силам України та іншим військовим формуванням, а також особам, що постраждали від війни. Як і будь-який процес, надання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги може призводити до незаконного її використання. Для попередження та з метою покарання за такі діяння, було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги» 24 березня 2022 року № 2155-IX, відповідно до якого Кримінальний кодекс України доповнено статтею 201-2 «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки доповнення КК України статтею 201-2 відбулося не так давно, то існує невелика кількість наукових джерел, при-

свячених проблемам незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв та безоплатної допомоги. Однак, дотичну до вказаної нами проблематики досліджували М.І. Хавронюк, О.В. Кришевич, О.О. Дудоров, Р.О. Мовчан, О.К. Марін та ін. Проте, питання передумов криміналізації цього діяння потребує додаткового дослідження у зв'язку із тим, що у роботах вказаних науковців досліджувались лише окремі питання незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв та безоплатної допомоги, та не розкрито суті порушеної проблематики.

Постановка завдання. Сьогодні, через запровадження в Україні режиму воєнного стану, виникла необхідність швидкими темпами здійснювати реформування законодавчої системи та вдосконалювати сам механізм захисту прав окремих громадян, суспільства та держави в цілому. На виконання цього завдання, законодавець приймає швидкі рішення, зокрема доповнюючи КК Укра-

їни нормою ст. 201-2 «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги», вважаючи, що криміналізація такого діяння вирішить чи мінімізує проблему незаконного використання таких предметів. Однак, з метою з'ясування передумов криміналізації діяння, передбаченого ст. 201-2 КК України, а також того, чи варто такі доповнення вважати криміналізацією, необхідно детальніше вивчити та проаналізувати передумови та сам процес криміналізації діянь, принципи такої криміналізації, а також новели законодавства та вже наявні установлені кримінальні норми, та прояснити доцільність такого швидкого реагування законодавця на запровадження режиму воєнного стану на території України.

Виклад основного матеріалу. Доповнення Кримінального кодексу України (далі – КК України) ст. 201-2 «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги» [1] викликає гострі дискусії у науковців-криміналістів, адже поспішні рішення, навіть на законодавчому рівні, не завжди дають бажаного результату. Так, держава повинна брати під кримінально-правову охорону найбільш важливі суспільні цінності, саме тому процес криміналізації існує як гарантія з боку держави, щоб кожне значуще, чи то суспільне, чи державне благо було під захистом кримінально-правових норм. Однак, процес криміналізації будь-якого діяння має бути викликаний певними підставами, приводами та умовами до такої криміналізації.

Так, криміналізація є однією з основних частин кримінально-правової політики і проявляється у визнанні суспільно небезпечних діянь кримінальними правопорушеннями.

Криміналізація – це законодавче визнання того чи іншого діяння кримінальним правопорушенням, закріплення його ознак в законі, тобто встановлення за нього кримінальної відповідальності [2, с. 65].

П. Фріс визначає криміналізацію як процес виявлення суспільно небезпечних видів людської поведінки, визнання на державному рівні необхідності, можливості й доцільності кримінально-правової боротьби з ними та у випадку позитивної відповіді на ці питання, закріплення їх у законі як злочинів [3, с. 20–21].

Ю.А. Турлова вважає, що криміналізація розглядається у двох аспектах: як процес виявлення та визначення суспільно небезпечного діяння як злочинного та як результат такої діяльності, підсумком чого виступає закріплення кримінальної відповідальності за відповідне діяння у статті кримінального закону [4, с. 63].

В доктрині кримінального права пропонуються різні підстави криміналізації діянь, зокрема, О. Готін підставами криміналізації вважає: 1) існування суспільно небезпечної поведінки, яка потребує кримінально-правової заборони; 2) відносно поширеність суспільно небезпечних діянь; 3) зміну уявлень про ступінь суспільної небезпеки діяння; 4) зміну загально визнаної моральної оцінки відповідного діяння; 5) виконання державою міжнародно-правових обов'язків з охорони прав людини [5, с. 97].

Криміналізація будь-якого діяння, в тому числі й незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв та безоплатної допомоги, повинна бути співмірною із загальноприйнятими принципами встановлення кримінальної відповідальності. Так, основними принципами криміналізації діянь є такі, як: оцінка діяння щодо його суспільної небезпечності, розповсюдженість такого діяння; з'ясування позитивних та негативних наслідків цього діяння, а також своєчасність.

Першим принципом криміналізації для всіх без винятку діянь, в тому числі і незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв чи безоплатної допомоги вважається

оцінка цього діяння з точки зору його суспільної небезпечності. Видається, в час повномасштабної війни РФ проти України діяння передбачене ст. 201-2 КК України, без сумніву, необхідно вважати діянням, яке має суспільну небезпечність, адже незаконне поводження з предметами гуманітарної допомоги, благодійних пожертв та безоплатної допомоги може призводити до загроз державній безпеці та безпеці усього суспільства.

Наступним і не менш важливим принципом криміналізації діянь є його розповсюдженість. Зараз засоби масової інформації широко висвітлюють дії правоохоронних органів у рамках розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 201-2 КК України, що затримань, вручення підозр, проведення обшуків та інших слідчих дій відносно осіб, котрі займаються допомогою Збройним Силам України, іншим військовим формуванням та особам, котрі потребують такої допомоги, що є свідченням того, що з початку ведення війни на території України уже проводився продаж предметів гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги, а також уклалися інші правочини щодо розпорядження таким майном, що і стало основним викликом для криміналізації ст. 201-2 КК України. Попри те, що ст. 201-2 КК України міститься в кримінальному законі лише один рік, все ж в Єдиному державному реєстрі судових рішень сьогодні існує близько десяти обвинувальних вироків за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв та безоплатної допомоги, що відображає власне поширеність цього кримінального правопорушення.

Також принципом криміналізації діяння являється принцип своєчасності криміналізації, що займає головне місце у процесі встановлення кримінальної відповідальності за те чи інше діяння, адже криміналізація повинна проводитися з моменту появи суспільно небезпечного діяння.

Кваліфікуючою ознакою кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК України, зокрема, є вчинення такого діяння під час воєнного стану. З цього випливає, що продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги, або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном може вчинятися в будь-який час, в тому числі і в мирний.

Варто відмітити, що під час порівняння окремих ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК України, таких як об'єкт, предмет, об'єктивна сторона тощо із складами кримінальних правопорушень, передбачених зокрема, ст.ст. 190 та 191 КК України, впливає, що між ст. 201-2 КК України та ст.ст. 190, 191 КК України наявна абсолютна схожість ознак цих складів кримінальних правопорушень, тобто можна говорити, що між вказаними кримінально-правовими нормами існує конкуренція спеціальної та загальної норм. Так, в мирний час, до доповнення кримінального закону статтею 201-2, такі діяння кваліфікувалися за загальними нормами ст.ст. 190 та 191 КК України.

Слід зазначити, що в пояснювальній записці до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо нецільового використання гуманітарної допомоги під час дії воєнного стану» [6] прогнозувалося, що результатом доповнення ст. 201-2 КК України буде посилення відповідальності за використання у період дії воєнного стану товарів гуманітарної допомоги не за цільовим призначенням, шляхом встановлення кримінальної відповідальності за такі дії.

У висновку Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо нецільового використання гуманітарної

допомоги під час дії воєнного стану» [7] аналогічно прописано, що законопроектом пропонується встановити кримінальну відповідальність за використання під час дії воєнного стану гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги не за цільовим призначенням, а саме з метою отримання прибутку або власного збагачення.

В контексті цього, важко погодитись з тим, що криміналізація діяння, передбаченого ст. 201-2 КК України відповідає принципу своєчасності, а також прогнозованим результатам, що містяться в супровідних документах до Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо нецільового використання гуманітарної допомоги під час дії воєнного стану» [8], швидше за все, мова йде про диференціацію кримінального правопорушення, ніж про встановлення кримінальної відповідальності, адже діяння з аналогічною об'єктивною стороною, яку закріпив законодавець у диспозиції статті 201-2 КК України вчинялося, щоправда не так масово, проте, також було кримінально-караним і до введення воєнного стану на території нашої держави.

У свою чергу, передумовами криміналізації того чи іншого діяння, мають виступати процеси, які відбуваються в житті суспільства, як духовному, так і матеріальному, розвиток яких призводить до необхідності кримінально-правової охорони тих чи інших цінностей.

Передумовами криміналізації незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв та безоплатної допомоги слід вважати введення в нашої державі Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 [9] «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX [10] «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», воєнного стану; масштабність незаконного використання з метою отримання прибутку предметів та товарів гуманітарної допомоги, благодійних пожертв та безоплатної допомоги.

Видається, що криміналізація – це встановлення кримінальної відповідальності за те чи інше діяння, закріплення його ознак у кримінальному законі, тобто за вчинення якого, раніше не могла наставати кримінальна відповідальність.

Погоджуюсь із позицією Турлової Ю.А про те, що у процесі криміналізації після вирішення питання про

допустимість, можливість і доцільність встановлення кримінально-правової заборони наступним етапом є формування кримінально-правової норми, що також має узгоджуватись з правилами та вимогами законодавчої техніки [4, с. 63], адже весь процес криміналізації, а не лише його окремі етапи має відповідати загальним стандартам встановлення кримінальної відповідальності.

З огляду на законодавче формулювання диспозиції статті 201-2 КК України очевидно, що законодавець не повною мірою врахував ті передумови, які викликали процес криміналізації цього діяння при формулюванні тексту кримінально-правової норми ст. 201-2 КК України.

Зокрема, однією із обов'язкових ознак для притягнення винного до кримінальної відповідальності за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв та безоплатної допомоги є вчинення такого діяння у значному розмірі (станом на 2023 рік – 469 700,00 грн.), тобто все, що не досягає суми значного розміру, не може кваліфікуватись за нормою ст. 201-2 КК України. Проте, очікування суспільства були спрямовані на те, що кожен, хто незаконно використав, незалежно від загальної суми предмети гуманітарної допомоги, благодійних пожертв та безоплатної допомоги понесе кримінальну відповідальність, відповідно до законодавства України.

Виходячи з цього, суспільні запити для криміналізації діяння, передбаченого ст. 201-2 КК України, не відповідають змісту кримінально-правової заборони, адже з метою дотримання такого принципу криміналізації, як оцінка діяння з точки зору суспільної небезпечності, доцільно було б не встановлювати межу «значного розміру», в протилежному випадку, криміналізація діяння втрачає свій сенс, та не зовсім відповідає загальноновстановленим стандартам для криміналізації будь-якого діяння.

Висновки. Проаналізувавши та дослідивши передумови криміналізації незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв та безоплатної допомоги, відзначимо, що однією із центральних передумов, що стала поштовхом до криміналізації ст. 201-2 КК України було введення воєнного стану в Україні. Однак, криміналізація цього діяння не відповідає всім загальним правилам криміналізації діянь, саме тому, аналіз доповнення кримінального закону статтею 201-2 КК України, дає підстави для висновку, що такий законодавчий прийом не доцільно вважати криміналізацією, а лише диференціацією кримінального правопорушення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n976> (дата звернення: 20.03.2023 р.).
2. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право : навч. посіб. / за заг. Ред. М.І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.
3. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української Держави : теоретичні, історичні та правові проблеми : моногр. Київ, 2005. 332 с.
4. Турлова Ю.А. Соціально-психологічні передумови криміналізації екологічних злочинів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. № 34. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/15031/1/%D0%A1%D0%9E%D0%A6%D0%86%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%9E-%D0%9F%D0%A1%D0%98%D0%A5%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%93%D0%86%D0%A7%D0%9D%D0%86%20%D0%9F%D0%95%D0%A0%D0%95%D0%94%D0%A3%D0%9C%D0%9E%D0%92%D0%98.pdf> (дата звернення: 20.03.2023 р.).
5. Готін О. Підстави криміналізації діянь. *Право України*. 2005. № 2. С. 95–98.
6. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо нецільового використання гуманітарної допомоги під час дії воєнного стану». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1245208> (дата звернення: 20.03.2023 р.).
7. Науково-експертний висновок на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо нецільового використання гуманітарної допомоги під час дії воєнного стану». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1246935> (дата звернення: 20.03.2023 р.).
8. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги: Закон України від 24 березня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#Text> (дата звернення: 20.03.2023 р.).
9. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 20.03.2023 р.).
10. Про затвердження Указу Президента України «Про затвердження воєнного стану в Україні»: Закон України від 24 лютого 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-IX#Text> (дата звернення: 20.03.2023 р.).